

Prva pomembnejša študija o razvezanih starših in njihovih otrocih v Nemčiji

Avtor: Prof. dr Roland Proksch, Nürnbergu, 30.05.2003

Novi zakon o starših in otrocih je učinkovit

Skupno skrbništvo (skupno starševstvo) integrira otroke in starše, zagotavlja njihovo preživetje (vzdrževanje), materam pa zagotavlja boljše možnosti za delo. Posamezno skrbništvo (tudi: "eno starševsko skrbništvo") praktično izključuje enega od staršev, ter ogroža pravico otrok do obeh staršev oziroma izvajanje stikov s staršem, ki nima skrbništva. Gre za zaskrbljujoča dejstva in visoke številke. Družinska sodišča in uradi socialnega skrbstva za mlade morajo zato ukrepati, poleg tega je potrebno vzpostaviti ustrezno zakonodajo.

Ločitve in razveze predstavljajo pomemben življenjski dogodek tako za starše kot tudi za otroke. Če po razvezi zakonske zveze ni mogoče doseči zadovoljive poravnave, zlasti v zvezi z dostopom ("stiki") in vzdrževanjem ("preživnina"), so hudi spori neizogibni. To obremenjuje tako starše kot otroke, pogosto za celo življenje.

Novi zakon o starših in otrocih, ki je v Nemčiji v veljavi od leta 1998, je zmanjšal obseg konfliktov, saj zagotavlja veliko olajšanje tega bremena tako za starše kot za njihove otroke. Prvič je bilo mogoče znanstveno potrditi predpostavko, ki so jo do sedaj izražali le strokovnjaki, da ima skupno skrbništvo koristi tako za starše in, še zlasti, za njihove otroke. Po štirih letih intenzivnega raziskovalnega dela so zdaj na voljo rezultati prve, izjemno celovite in reprezentativne znanstveno utemeljene raziskave glede položaja razvezanih staršev v Nemčiji.

Štiri pomembne teme za starše, ki so v razveznem postopku oziroma so že razvezani

Profesor prava iz Nürnberga, dr. Roland Proksch, je po naročilu Zveznega ministrstva za pravosodje opravil razgovore z vsemi družinskimi sodniki na lokalnih in višjih regionalnih sodiščih v Nemčiji, z vsemi uradi socialnega skrbstva za mlade, kot tudi z vsemi odvetniki, ki so člani delovne skupine "Zakonodaja o družini in dedovanju". Poleg tega je bilo več kot 7.600 razvezanih staršev pozvano, naj povedo, kako so organizirali starševsko skrbništvo, kako je bilo rešeno vprašanje stikov, ali so zadovoljni s zanesljivostjo plačevanja preživnin, in še precej več. Dr. Proksch je priznal, da je bil zelo presenečen nad velikim odzivom. Vsi starši so namreč prostovoljno dvakrat izpolnili vprašalnik z obsegom 24 strani. Poleg tega so bili opravljeni razgovori z razvezanimi starši in s 131 otrok vseh starosti, s čimer so zaključili praktični del študija.

Kako zelo aktualne so teme ločitve in razveze – to je bilo za dr. Prokscha zelo aktualno odkritje, do katerega je prišel preko osebnih pogovorov in tudi po telefonu. Prejeli so več kot 1500 klicev na dveh, posebej za to odprtih telefonskih linijah. Tovrstni klici so bi bili prvotno namenjeni zgolj odgovorom v zvezi z vprašanji, ki so se nanašali na raziskavo. V okviru raziskave pa ni bilo malo prizadetih oseb, ki so svoje situacije opisali z vso vnemo. Skoraj vsi razvezani starši so se bili celo

pripravljeni odpovedati svoji anonimnosti in so nam dali svoje telefonske številke, vključno s številkami svojih mobilnih telefonov. Mnogi starši niso mogli verjeti: končno, nekdo, ki nas sprašuje, nekdo, ki se zanima za našo situacijo!

Zlasti kadar obstajajo spori med starši, je skupno skrbništvo očitno bolje: takšno skrbništvo koristi otrokom

Rezultati študije so bili tehtni. Avtor raziskave je lahko pokazal, da ne gre za konflikt med materami in očeti, temveč za spor med staršem, s katerim otrok /otroci živijo, in staršem, s katerimi otrok / otroci ne živijo. Zelo presenetljivo je, da obstajajo precejšnji konflikti v tistih primerih razveze, ko eden izmed staršev doseže posamezno (izključno skrbništvo), drugi pa ne. Dr. Proksch je prepričan, da je izključitev enega izmed staršev pri prenosu posameznega skrbništva na drugega starša povzročila precejšnje napetosti. Če je možno doseči skupno skrbništvo (varstvo in vzgoja), potem poraženca ni.

Ugotavlja se, da pridobitev skupnega skrbništva predstavlja visoko simbolično in psihološko vrednost, zlasti za starša, ki je bil v zgodnejši fazi izključen. Čeprav drugi starš lahko posega v otrokovo šolanje, to spodbuja, zaradi pomanjkanja boljših alternativ, zadovoljiv nivo diskusije (t.j. obnašanja) med obema staršema. Starši pač morajo nekaj storiti, ugotavlja Dr. Proksch. In kar je tudi vredno opažanja: starši s skupnim skrbništvom redno sodelujejo pri tem! V vsakem primeru pa gre tu za tri četrtine vseh razvezanih staršev.

Dr. Proksch je dokazal, da se ti pozitivni učinki smejo pripisati skupnemu skrbništvu. Ni res, da imajo samo pacifistično usmerjeni starši tovrstno skrbništvo.

Približno ena tretjina anketiranih staršev s skupnim skrbništvom je začela tožbo za razvezo zakonske zveze s predlogom za posamezno skrbništvo, 14 % pa je bilo takih, ki so se borili za to toliko časa, dokler sodišče ni zavrnilo njihovega predloga. Če pogledamo za nazaj, je mogoče ugotoviti pozitivne učinke tudi za tiste starše, ki so bili prisiljeni sprejeti skupno skrbništvo proti njihovi volji.

Ugotavlja se, da v primeru skupnega skrbništva morata biti tako oče kot mati odgovorna tudi po razvezi, kar je v korist njihovih otrok. Na ta način se zmanjša pogostost represivnih in pogosto zelo čustvenih konfliktov, kot tudi dragih sodnih postopkov. Poleg tega se ugotavlja, da skupno starševstvo spodbuja sodelovanje s strani staršev glede sporazumnega dogovora po razvezi ter vprašanj stikov z otrokom, kar le-temu koristi.

Jasni rezultati: skupno starševstvo spodbuja otrokovo pravico do dostopa (stikov) in preživnine

Glede plačevanje preživnin je dr. Proksch dosegel osupljivo jasne rezultate. Vsak sodnik pozna neskončno veliko zgodb o neplačevanju preživnine. Dokazali so, da skupno skrbništvo vodi k zanesljivemu plačevanju preživnin. To je podprto z dejstvi: skupno skrbništvo pripelje do skoraj 100 odstotnega plačevanja preživnine, saj je 93,5 % očetov, ki imajo skupno skrbništvo in so dolžni plačevati preživnino, trdilo, da plačujejo preživnino. To je bilo potrjeno s strani slabih 87 % mater, ki so upravičene do preživnine. Dr. Proksch poudarja: ta visoka stopnja soglasja med temi

izjavami je res impresivna. Navedene rezultate podpira tudi študija, ki jo je opravilo Zvezno ministrstvo za družino: obstaja jasna povezava med skupnim skrbništvom in rednim plačevanjem preživnin.

Zelo zanimivo je, gledano z vidika navedenih odstotkov, da trikrat več otrok staršev s skupnim skrbništvom živi s svojimi očeti v primerjavi z otroci, ki živijo s starši s posameznim skrbništvom. Ti otroci imajo redne obiske (stike) s svojimi materami. Zdi se, da prav tisti starši, ki upoštevajo potrebe svojih otrok, to zmorejo brez fiksnih časov obiskov in da so našli prilagodljive in individualne rešitve za dostop in stike v korist svojih otrok.

Posamezno skrbništvo: odstranitev starša, pogosto preprečevanje stikov, slabše obnašanje pri plačevanju preživnin, povečanje pogostosti represivnih sodnih primerov

Posamezno skrbništvo proizvaja "poražence". Izključeni starš je izrinjen iz dogajanja. Logično je, da to povzroča jezo, globoke poškodbe in nepotrebne težave. V mnogih primerih starš ki ima skrbništvo nasprotuje pravici do stikov, ki jo ima drugi starš. Pravico do dostopa pogosto in učinkovito preprečuje (uničuje) tisti od staršev, ki ima skrbništvo. Dlje ko takšno stanje traja, manjše so možnosti za izvajanje pravice do stikov. Prizadeti starši se lahko usedejo in počakajo, da čas opravi svoje delo.

Šokantno je, da starši s posameznim skrbništvom priznajo, da sami ne želijo več stikov z drugim staršem. Potrebe otroka, ki ga imata oba starša očitno rada, se torej ne upoštevajo. Zdi se, da so tudi sodišča nemočna. Večinoma se tovrstnim staršem ni treba bati sodnih sankcij, kot so denimo prisilna izvršba ali mediacija. Čeprav so tovrstni ukrepi teoretično možni, se v praksi le redko uspešno izvajajo. Dogodki, ki včasih vodijo do diplomatskih zapletov na mednarodni ravni, niso v Nemčiji nič nenavadnega! Poleg tega dolgotrajni postopki glede določanja stikov služi nameri starša, ki preprečuje stike. Tu je potrebna ustrezna zakonodaja.

Posamezno skrbništvo tudi povečuje število represivnih sodnih primerov in prispeva k preprečevanju zadovoljive komunikacije in sodelovanja s strani staršev, ugotavlja dr. Proksch. Vprašanja glede stikov v korist otrok so težavna, zaželeno zanesljivo plačevanje preživnin pa je tu, žal, izjema. Obstajajo dejstva, ki to potrjujejo: čeprav je približno 88 % očetov, ki so bili dolžni plačevati preživnino, trdilo, da so takšno preživnino zares plačali, je le nekaj manj kot 67 % mater, ki so upravičene do preživnine, to potrdilo.

Zaskrbljujoči podatki: visoko število prekinitev stikov v primerih posameznega skrbništva

Dr. Proksch nadaljuje s skrb vzbujajočimi številkami: več kot 40 % mater in očetov, ki nimajo odgovornosti za starševsko varstvo in vzgojo otroka, ampak imajo le pravico obiskovati otroke, le-te redko kontaktirajo ali pa z njimi sploh nimajo več nobenega stika. Pravi, da posamezno skrbništvo večinoma pripelje do tega, da se izrine starša, ki ima glede na dogovor ob razvezi pravico do stikov s svojim otrokom. Posebej slabo je, da je bil stik drugega starša z otrokom v celoti zaključen po ločitvi ali razvezi zakonske zveze v primeru približno ene četrtnine od staršev, ki imajo posamezno skrbništvo. To so dejstva, ki so v nasprotju z otrokovimi pravicami. Poleg

tega je jasno, da to ne more preprečevati zasliševanja otrok, to je nekaj, kar je obvezno v razveznih zadevah. Dr. Proksch opozarja na rezultate študije, ki kažejo, da se prekinitev stikov povečuje za skoraj 10 odstotkov na leto.

Združljivost poklica in družine po razvezi

Dr. Proksch je raziskal tudi izkušnje staršev z uradi socialnega skrbstva za mlade ter z odvetniki otrok. Poleg tega se je pozanimal, kako je z nadaljnjim usposabljanjem sodnikov, povprašal o stikih prizadetih otrok s svojimi starimi starši, in tudi o tem, kaj je dejansko stanje, kar zadeva združljivost poklica in družine po ločitvi? Tudi tu se argumenti nagibajo v prid skupne starševske odgovornosti!

Ugotovili smo, da so matere s skupnim skrbništvom pogosteje zaposlene kot matere z posameznim skrbništvom. Zaradi tega imajo seveda večji dohodek. Logična posledica je povsem jasna: matere s skupnim skrbništvom svoje stanje ocenjujejo bolj pozitivno kot matere z posameznim skrbništvom. Ne glede na to je finančni položaj številnih razvezanih staršev z mladoletnimi otroki izredno težak in obremenjujoč, ne glede na obliko skrbništva. Pomanjkanje varstvenih ustanov za otroke, težavne razmere na trgu dela in pričakovanja delovnega okolja ovirajo matere in očete, da prevzamejo delo.

Rezultati osebnih intervjujev s 131 prizadetimi otroci razvezanih staršev

Dr. Proksch je opravil osebne razgovore s starši in njihovimi otroki. Čeprav so osebni pogovori z otroci razvezanih staršev lahko osvetlili le majhen del njihove realnosti po razvezi staršev, so potrdili rezultate študije. Otrokom je lažje, ko dobijo občutek, da oba starša spodbujata stike in jih izrecno želita. Konflikti med starši otroke bremenijo, saj le-ti pogosto ne morejo prepoznati, kaj je ali kaj je bil dejanski vzrok za spor. Še slabše je za otroke, ko se jih potegne v spor ali se celo od njih pričakuje, da se bodo postavili na eno ali drugo stran. Mlade osebe pogosto menijo, da tu gre za igro moči med starši, kar pomeni, da postanejo predmet spora v pogledu lojalnosti. Otroci so dejali, da je bilo za njih zelo hudo zlasti tedaj, ko so bili vpleteni v spore glede finančnih problemov njihovih staršev. Bratje in sestre pogosto tvorijo svojo "stranko", ki je lahko tudi povsem v nasprotju z obema staršema.

Zahteve za ustrezno zakonodajo: uveljavljanje otrokovih pravic do obeh staršev in do stikov

Kaj je zaključek opravljene študije? Lahko samo urgentno apeliram na vse družinske sodnike, da uporabljajo prenos starševskega varstva in vzgoje materam ali očetom le v primeru utemeljene potrebe. Do sedaj je bilo posamezno skrbništvo v praksi uspešno preneseno na enega samega starša tedaj, ko ni bilo več nobene možnosti za komunikacijo med staršema.

Glede na to, da se starši morajo vendar dogovoriti glede ureditve stikov in prav tako komunicirati, ta argument ni prepričljiv. Dr. Proksch priporoča zakonodajo, ki podpira uporabo svetovalnih uradov in drugih možnosti pred začetkom reševanja spora na sodišču, kot je npr. mediacija (izvensodna možnost za reševanje sporov). Le-ta bi morala imeti prednost tudi v smislu višine zaračunanih pristojbin in dajatev. Preprosto ne more biti res, da se državna pomoč omeji le na pravno pomoč. Država bi

morala podpirati izvensodne možnosti za reševanje sporov vsaj na primerljivi osnovi in sicer v korist otrok!

Potrebo je razmišljati o tem, kako bi bilo v praksi možno implementirati zlasti pravice otrok do obeh staršev in do stikov. Izgleda, da so primarni interesi staršev še vedno takšni, da bi bili njihovi otroci predmeti vzajemnega spora. To je treba ustaviti. Tukaj je potrebna zakonodaja.